

У Гародні каштаны цвітуць...

Канец верасня. Восень убіраецца ў сілу. Цудоўны пачатак, не тое, што сёлетні летні. Быццам месцамі памяняліся. Сонечна, цёпла. У зман уведзены каштаны: зацвілі. Цуд ці абсурд, што, зрэшты, адно і тое ж, толькі з розным эмацыйна-ацэначным знакам. Поруч з калючымі зялёнымі вожыкамі, у якіх схаваліся бліскучыя гладкія круглякі, – свечкавыя суквецці далікатна-бэзавага колеру. Кветкі каштанаў – дэкарацыя восені. Абсурд, калі змяняецца адведзены лёсам час, калі пачатак суседнічае з канцом, калі завязка пераплятаецца з развязкай. Так і хочацца спытаць разам з паэтам: “Гэй, хто там знаёмы да болю фільм // з канца пачынае круціць?” Зрэшты, гэты парадокс цалкам і зусім нецікава вытлумачаны навукоўцамі.

Але – “пачнем дакапывацца самі...”

Квецень каштанаў – згадка пра вясну. Насуперак холаду, што ўжо блізка. Але ж – пуштацветы. Доля пяшчотным пялёсткам упасці, ператварыўшыся ў пыл. І па сабе нічога не пакінуць. Не наліцца жывільнай сілай, каб стаць асновай новаму жыццю. Бясподная краса. Гордыя, ганаровыя. Як Багдановічаў Страцім-лебедзь: “Па ўсіх нашчадкі ёсць, // няма толькі адных Страцімавых”. Мне ж заўсёды гучыць: “Няма толькі адных Максімавых”. Кветкі пакараныя будуць за сваю гардыню, бо “шчаслівыя ўбогія духам”. Квецень не ў пару – гэта нядобры знак, папярэджанне пра бяду. Навошта зацвілі? На звод? На хаўтуры? Усё прыгожае ў сваім часе. Не да твару паважанага веку пані юнацкія строі. Але глядзіш на гэты цуд, падымаючы вочы ўгору, і адкідаеш усё нядобрае. Бо ў мроях ляціш услед ці насустрач вясне, што прыйдзе ж, вернецца!

1

*У Гародні каштаны цвітуць,
пераблыталі верасень з траўнем.
Вабяць светам прывідным, уяўным.
У Гародні каштаны цвітуць.
Вестку добрую людзям нясуць,
у неба свечкі ўздымаючы спраўна?
У Гародні каштаны цвітуць,
пераблыталі верасень з траўнем.*

2

*У Гародні каштаны цвітуць,
пераблытаўшы верасень з траўнем.
У свет адводзяць прывідны, уяўны.
У Гародні каштаны цвітуць.
Вестку добрую людзям нясуць,
у неба свечкі ўздымаючы спраўна?
У Гародні каштаны цвітуць,
пераблытаўшы верасень з траўнем.*

Верасень, 2008 г.

Гарадзенскія казкі

Чаму ў Гародні паміраюць дрэвы

– Ах, якія прыгожыя, далікатныя гэтыя сястрычкі Ліпы! – не пераставалі захапляцца шляхетныя Каштаны на вуліцы Ажэшкі, паглядаючы на юных суседак. А іх пляменнікі, маладыя Каштаны, што жылі праз дарогу, былі безнадзейна закаханымі ў прыгажуняў-сясцёр. Яны ж, і насамрэч, красуні, былі заўсёды сумнымі, бо не маглі адвесці вачэй ад ганаровых Ясакараў, што вылучаліся нетутэйшым характам між іншых дрэваў і здаўна жылі ля Гараднічанкі ў скверы Жылібера. А тыя, нібы Нарцыс з антычнага міфа, былі закаханымі толькі ў сябе.

Няшчасце прыйшло нечакана. Няшчасце прынеслі людзі.

Загудзелі, заскрыгаталі пілы, прагна ўпіліся ў жывыя, такія дасканала прыгожыя целы. З глухім гулам упалі Ясакары, зашапацеўшы галінамі. Іх вочы ўпершыню глянулі ў вочы маладзенькіх Ліпаў, угледзелі ў іх тое, чаго ніколі не зведалі ў жыцці, – вялікае, шчырае, пяшчотнае каханне, якое – не памірае, бо як жа не верыць Караткевічу: ён ведаў пра каханне ўсё:

Калі памірае каханне... Але каханне не памірае.

Яно вечна застаецца ў грудзях лікуючай тугою слоў,

Безнадзейным болем і непатольнай пяшчотай,

Калі нічым не дапаможааш, хаця сэрца аб зоры разбі.

Каханне не памірае. Паміраюць ад кахання. Крыравым болем нападзеныя сэрцы маладых Ліпаў. Нядоўга перажылі яны сваіх каханых. Прастаялі змрочную гарадзенскую зіму, застыўшы ў скрусе, каб так і не праснуцца вясной, засталіся хмурнымі і чорнымі. І маладыя Каштаны, якія ўжо пачалі былі выпускаць да жыцця са сваіх галінаў зялёныя лісточкі, засохлі ад нечаканай страты...

Чорныя-чорныя дрэвы, што цягнуць у неба мёртвыя галіны на вуліцы Ажэшкі ў Гародні, – гэта ахвяры страчанага кахання, гэта і папрок людской жорсткасці. Іх пакуль не ссеклі. Людзі заняты іншым вынішчэннем...

14–15 чэрвеня 2007 г.

Сто крокаў па пунсовых кроплях

Ніхто не ведаў, адкуль Ён з’явіўся ў Гародні. Ды і ведаць асабліва не хацеў ніхто, бо кожны быў стомлены змрочнай зімой, незразумелай вясной і раптоўнай спякотай. Ён з’явіўся напрыканцы травеня, калі яшчэ пышна красавалі каштаны. Зрэдку гарадзенцы звярталі ўвагу на Ягонья нетутэйшыя строі, белую льняную хламіду, акаймаваную чырвонай вышыўкай. Але ніхто і ніколі не глянуў у Ягонья вочы, а яны выпраменьвалі такую глыбокую пяшчоту, такую шчырую цікавасць да ўсіх, хто ішоў насустрач...

Аднойчы яшчэ здалёку Ён угледзеў каля педагогічнага каледжу (ведаў гэты будынак, бо адсюль звычайна пачынаў свой шлях па старым месце)

юную паненку. Незвычайнай падалася яму гэтая дзяўчынка. І Ён зразумеў: менавіта яе шукаў, дзеля яе з'явіўся тут. Гарадзенцы ніколі б не заўважылі гэтую зусім звычайную дзяўчыну, па тутэйшых мерках, зусім непрыгожую, занадта сціпую, каб спыняць позіркі гарадзенцаў. Але ж Ён гарадзенцам не быў. Бачыў, як слёзы, бы празрыстыя пярлінкі, спадалі з доўгіх вейкаў, цяклі па твары ручаінкамі, падалі і знікалі. Прычына была вельмі проста: юная віяланчэлістка чарговы раз не здала залік. Як ёй здавалася, несправядліва. Ім заўжды так здаецца...

Ён не ведаў пра гэта. Як не ведаў, што здарылася з ім самім. Але здагадаўся: той шалёны стук сэрца, якое хоча вырвацца з грудзей, і гарачыня, што запоўніла ўсяго, – гэта і ёсць каханне – тое загадкавае пачуццё, пра якое, па парадзе Настаўніка, які калісьці сам прызямляўся ў Гародні, чытаў у вершах Караткевіча, калі збіраўся на гэтую зямлю. Ён не ўмеў гаварыць пра каханне, падышоў і ... хіба ўпершыню гэтыя вуліцы пачулі такое палымянае, Караткевічава:

*О каханне маё бясконцае,
Не ўцякай ад мяне, пашкадуй!
За табой, як за светлым сонцам,
Па штодзённай дрыгве іду.*

Слёзы перасталі сыпацца з вачэй дзяўчынкі. Здзіўленая, збянтэжаная, яна быццам знямела на імгненне, глянула ў Ягоныя вочы, чамусьці вельмі спалохалася, павярнулася і хутка знікла.

Штодня Ён прыходзіў да каледжу, чакаў яе, бачыў у гуртку гэтых жа юных паненак. Відавочна, яна ўнікала сустрэчы з ім. Чаму?.. І Ён таксама баяўся падысці да яе, баяўся зноў убачыць страх у ейных вачох.

І ўрэшце, якое шчасце! Яна з явілася адна і ціха прашаптала: “Сёння апоўначы тут...” Гэта быў самы шчаслівы дзень у ягоным зямным жыцці. Ягоны апошні дзень у Гародні. Шчаслівы, Ён не задумваўся нават, чаму такі незвычайны час абраны ёю. А зрэшты, Ён і не ведаў, калі прызначаюць спатканні. Затое ведаў: трэба набыць кветкі. Грошай у Яго не было. Доўга стаяў каля вазаў з ружамі на Рынку (гарадзенцы чамусьці назвалі цэнтральны пляц Савецкім). І калі дзяўчына-кветніца пачала збіраць свой тавар, з надзеяй гледзячы ёй у вочы, папрасіў: “Шаноўная пані, ці не маглі б Вы падараваць мне адну ружу? На жаль, я не маю чым заплаціць”. Не так часта гарадзенскіх гандляркаў называюць пані. Відаць, штосьці было ў гэтай нясмелай просьбе, бо яна без словаў літасціва падала, як яму падалося, самую вялікую, самую прыгожую, самую пунсовую ружу. Ён і не здагадаўся, што гэты дзень быў апошнім для ружавай кветкі...

Яна з'явілася апоўначы. Злосна глянуўшы ў твар (не ў вочы), прашыпела: “Чаго ты ходзіш сюды? Мне сорамна, з мяне смяюцца, не хачу, каб хоць хто ўбачыў нас. Знікні! Назаўсёды!..”

І знікла. І знікла шчасце. А каханне, якое жыло ў ім, і ў ружы для яе, пачало раптам аблятаць пунсовымі пялёсткамі. Яму здалося, што ружа памірае ад кахання. А яна была проста безнадзейнай, якімі часта бываюць кветкі ў гарадзенскіх гандляркаў. Ён нават не зразумеў, што здарылася з ім.

Ён адчуў толькі страшэнны боль: гэта сэрца Ягонае не вытрывала, разарвалася ад нясцерпнага болю і літаральна ўсё цела, як ніколі не бывае ў тутэйшых, пачало сцякаць крывёю. Ён пайшоў уніз па Сафійскай вуліцы (пра тое, чаму яе цяпер называюць – Леніна, думаць ужо не быў здольны), а пунсовыя кроплі падалі на асфальт няроўна, бо ішоў Ён хістаючыся, нічога не бачачы перад сабой. У глыбокай трызне шаптаў Караткевічава:

*Чарада нада мной жураўліная,
Пада мною – балот віры.
Журавінамі, журавінамі
Кроў мая на куп'і гарыць.*

*На шляху толькі чорная лотаць,
А за мной, ад маёй крыві,
Утрапёна квітнеюць балоты
Смолкай песень, прэснай любві.*

Кроў спывае. Няма спакою...

Ён прайшоў роўна сто крокаў і ўпаў на зямлю. І знік. Ён пакінуў Гародню...

А назаўтра мне давялося ісці па Ягоным крывавым шляху і бачыць, як гарадзенцы не бачаць, па чым ідуць...

16 чэрвеня 2007 г.

Каложя

Каложя была вельмі ганаровай. Стаяла на высокай кручы, зрэдку кідала позірк на Нёман, які падыходзіў да самага падножжа гары-цокалю, і не дазваляла сабе заўважаць, як прагна ён ловіць гэтыя позіркі, з якой надзеяй імкнецца заглянуць у яе каменныя вочы.

У сэрцы Нёмана, а ён, канешне ж, быў безнадзейна закаханым у Каложу, пасялялася то пяшчота, калі здавалася, што яна хоць крыху ласкавей глянула на яго, то пякучая нянавісьць, калі бачыў, як дазваляе яна легкадумнаму Ветру зусім не цнатлівыя абдымкі. Пачуццё Ветра было як усё ў яго: то гарачае, калі здавалася, што здольны спапяліць любую агнём свайго кахання, то раптам ён раўнадушна адварочваўся і імчаў насустрач новым прыгодам. Але здрады не трываў, бо сам быў здрадлівым, няверным.

Нёман даўно выпельваў у сабе помсту, што вужакай сціскала ягонае сэрца. Ссохлы ад рэўнасці, то пачынаў мялець, то наліваўся жорсткай сілай, бушаваў, круціўся вірамі, але заставаўся бездапаможным: надта моцнымі былі каменныя берагі-абцугі, а яна, недасяжная, узвышалася надта высока.

І тады Нёман, добра ведаючы нораў свайго шчаслівага суперніка, вырашыў скарыстаць яго ў сваёй помсце. Калі аднойчы апоўначы Вецер чарговы раз вяртаўся да Каложы, узбуджаны, ап'янены прадчуваннем хуткай сустрэчы, Нёман крыкнуў яму:

–Гэй, Вецер! Ці не надакучыла табе, гэткаму выкшталцонаму кавалеру, вяртацца да гэтай здрадніцы? Хто толькі не зведаў яе гарачыя ласкі...

Вецер не даслухаў словы Нёмана, узляцеў, узвіўся да чорных Хмараў, а ноч, красавіцкая, чорная, была страшнай, сапраўды – ноч помсты. Хмары, узбуджаныя Ветрам, праліліся магутным шквалам, зліся з Нёманам, і ўся гэтая знішчальная лавіна абрушылася на Каложу. Абуджаны злосны Пярун загрузкатаў усімі сваімі грамамі, сыпануў у самае сэрца Каложы пякучымі маланкамі, асвятліўшы ўсё навокал. Вецер рваў і крышыў яе прыгожае цела, шпурляў каменныя глыбы ў халодныя воды, а Нёман прагна хапаў іх, абдымаў усімі сваімі хвалямі: нарэшце яна была ягонай!..

Бедная Каложка ўпала на калені і ўзмалілася да Неба, узняўшы ўвысь усе свае каляровыя крыжы, што заіскрыліся ў водсвеце маланкаў. Клікала на дапамогу свайго Анёла-ахоўніка, які падаў руку няшчаснай, і яна змагла ўтрымацца над самай прорвай. Не рухнула, засталася распалавіненая, так жорстка пакараная, стаяць на сваёй таксама разбітай гары...

Назаўтра ранкам людзі з жахам глядзелі на вынікі рабінавай ночы. Каложка чакала ратунку. Але што могуць людзі? Падгладзілі, абабілі дошкамі скалечанае цела, і так і пакінулі...

Няма ў Гародні той ганаровай прыгажуні Каложы. Ёсць толькі яе палавіна. Як усё распалавінена сёння ў караўлескім месце. Як і тутэйшы люд.

А Нёман так і не займеў шчасця ад тае злое помсты. Схаваў дзесь у сваіх глыбінях аскепкі Каложы. Яна так і засталася для яго недасяжнай. І таму ён з кожным годам усё больш марнее і сохне.

22 чэрвеня 2007 г.

Нёман

Нёман нарадзіўся вольным. Як усё, што з'яўляецца ў гэты свет. Цешыўся воляй, гойсаючы па шырокіх абшарах. Асабліва шалеў у паводку, выбраўшыся з-пад ледавых аковаў, быццам праснуўся, добра выспаўшыся, і не можа нацешыцца маладой сілай. Разліваўся на некалькі вёрстаў, а часам, як сведчыць Якуб Колас, які вырас на Нёмане і добра ведаў ягоны нораў, мяняў сваё рэчышча...

Так было да таго часу, пакуль на ягоным беразе не нарадзілася Гародня. Напачатку, пакуль яшчэ не ўвабралася яна ў сілу, Нёман не надта зважаў на гэтую шляхетную паненку. Часам не зусім далікатна заляцаўся да яе, імкнучыся штосьці падмачыць, штосьці змыць.

Нядоўга трывала Гародня. Як жа: Нёман пагражаў нават каралеўскім замкам, што паўсталі на высокіх кручах. Свавольніка пачалі закоўваць у каменныя аковы. Няўтульна, вузкая, цесна і мала. Пазбавілі волі. Бушаваў, вырываўся з берагоў-аковаў, пратэставаў. Але сілы былі надарваныя. Некалі вольны, зазнаў ён хваробу, што мае наравістую назву: клаўстрафобія. Нёман пачаў марудна канаць.

Маладзенькія крынічкі сцякаліся з усіх прынёманскіх ваколіцаў, несучы сваю свежую акавіту – дабравольную даніну гаспадару абшараў. Але

нішто не здольна было дапамагчы, ажывіць, бо вярнуць страчаную вольнасць было немагчыма. А без волі ўсё асуджана марнецць і гінуць. І волат пачаў траціць сваё імя. У ім не чулася ўжо высока-разгульнага – *Нё-ё-ё-ма-а-н*, а толькі абарвана-безнадзейнае – *няма*. І нават згадкі пра колішнюю мінулую славу пачалі гучаць прыкра-горка – *мана*...

З кастрычніка 2007 г.

Зямля і снег Вікторыі Ільіной

У мастацкай галерэі “KRYQA” літаральна мільганула (16.02–04.03) выстава гарадзенскай мастачкі Вікторыі Ільіной “Зямля пад снегам”. Карціны, створаныя, натхнёныя сёлетняй незвычайнай зімой са снегам, завеямі, маразамі. Такія зімы адно і памятаюцца людзям сталага веку з далёкага дзяцінства.

Гэтыя карціны магла стварыць толькі мастачка, для якой Гародня – свет і святло. Дасканала прыгожы без усялякага прыхарошвання, натуральны, самадастатковы.

Белы снег Вікторыі Ільіной мае мноства колераў. Не таму, што ён перастаў быць белым, а таму, што многія мастакі-сутворцы перафарбоўваюць яго. То сіні вечар шчодро разліе па наваколлі ярка-валашковыя, ліловыя адценні, то ранняе зімовае змярканне падзеліцца пяшчотна-ружовым, то месяцовыя блікі пакінуць свой цёпла-залацісты або халодна-срэбны (ад настрою залежыць) адбітак.

“Домік генерала” ў зацішным кутку горада, якія яшчэ засталіся ў самым цэнтры места. Дом (былы) мала каму вядомы вядомага ў Беларусі генерала (генералы былымі не бываюць), ужо не гарадзенца. Запрашаю перайсці на правы бок. Там узвышаюцца калоны. Не вельмі так высока ўзвышаюцца, але ўсё ж вылучаюцца пэўнай, хай сцішанай прэтэнзіяй на веліч у гэтым ціхім закутку Гародні. Там лаўка, ля якой стаіць дзіцячы вазок. Маленькі хлопчык соладка спіць, удыхаючы марознае паветра. Хлопчыка назвалі Максімкам у гонар Паэта, што жыў у гэтым горадзе ў мілым дзяцінстве больш чым сто гадоў таму. Ягоная мама чытае вершы:

Закалыхалася –

гуленькі-гушкі...

Сеюць муку нябачныя мельнікі.

Лётаюць, лётаюць

лёгкія гускі,

белалобья і гуменнікі. (Тут і далей вершы Дануты Бічэль)

І гэтыя вершы (жанчына ўвесь час змыляецца, змяняючы безаблічна *нябачных* на ўзвышана *нябесных*), і светлы настрой у яе душы афарбоўваюць белы свет у колеры ўлюбёных кветак яе мамы – бэзу. А ён, бэз, бывае, як вядома, бясконца розным, як колер снегу на карціне “Домік генерала”.

Лёгкія гускі ператвараюцца ў круглыя гратачкі, што таксама ўтвараюць круг над гэтым жа круглым, як сама зямля, гарадскім краявідам. “Снег над горадам” – цэнтральнае палатно выставы.

Карціна “Зімовы сквер” пераносіць у іншы час, у іншую зіму. Готыка храмаў і готыка дрэваў. Графічныя лініі, штрыхі. І людзі. Але людзей тут і няма. Гэта выявы тых, хто жыў калісьці ў Гародні, хто ездзіў у брычках, у вольны час хадзіў гуляць у сквер. Ім пачувалася вельмі натуральна і, хочацца думаць, утульна ў нашым горадзе. Яны не вылучаюцца з гэтага зімовага гарадскога пейзажу. Бо таксама галінкі. На дрэве жыцця. Гэта карціна, наогул, выглядае помнікам колішняй далёкай Гародні. Калі былі сапраўдныя зімы, як сёлетняя. Мастачка, і сапраўды,

*... горад сабе збудавала,
збудавала альтанкі і лаўкі.
І дамоў – самы раз, і людзей – сама мала,
і аблокі цвітуць, бы імшалкі.*

Людзей – мала, праўда, тое не да гэтай карціны. Да ўсіх астатніх. Іх тут папросту няма. Але яны ёсць, бо за тымі ветлымі акенцамі, што свецяцца на многіх карцінах, менавіта яны запалілі святло. Як на трох сэнсава і вобразна звязаных акварэлях з назвай “Шэрань”. Трыпціх, бо мала было ўгледзець усё гэта з аднаго боку, бо трэба было паказаць, што гэта дзівосна, адкуль ні паглядзіш. Злагоджаныя часам і падкарэктаваныя снегам гарадзенскія кручы, да якіх так пяшчотна прытуліліся амаль вясковыя хаты, а вакол іх вазоны дрэў і кустоў. І нават цёмна-хмурная яліна ў шэраневых гратках не выглядае змрочнай. А як прыязна свецяць ласкавым золатам вокны хацінаў, дзе таксама ўтульна. І над усім гэтым светам красы і пяшчоты – залаты рагалік месяца. Як і на многіх іншых карцінах. Месяц – сэнсавы цэнтр квадраты “Фазы месяца”. Поўня, сходня, маладзік, ветах – кожны па-іншаму размаляваў неба і снег. Поўня падзялілася з небам светлым золатам, сходня, паміраючы месяц, разліў сваю чырвань і неба стала ружовым, ярка-залаты маладзік змыў чырвань, неба стала колеру марской хвалі, а ветах ізноў вярнуў небу золата, але ўжо мяккае, пясчанае. Адначасна змяняецца і колер снегу, і стрэхі хатаў, нязменныя толькі прыветныя вочы-вокны, бо нязменна свецяць яны камусьці, нязменна чакаюць, каб сагрэць, няхай нават праз далёкі час, праз памяць.

На карціне “Снежань” глянем на мосцік над Гараднічанкай. Колькі такіх масткоў засталася ў нашым горадзе, што злучаюць берагі і людзей, што выводзяць на вузкія вулкі і шырокія праспекты. І вяртаюць назад.

Масток ля вусця, ля Нёмана. Яго (Нёмана) якраз і няма між іншага як самага гарадзенскага, пазнавальна-знакавага. Як і Каложы. Мяркую, таму, што гэтым знакамітым “гарадзенцам” і так шмат увагі. Таму і прывабілі мастачку іншыя вобразы. Някідкія, як домік пад снегам. Амаль хутар. А яшчэ пад золатам месяца, што адлюстроўваецца ў залатым свеце вакенца. Незвычайна густая, насычаная сінь зімовага вечара. Найпрыгажэйшае спалучэнне колераў: сіні і залаты. Пануе першы, бо золата не павінна быць многа.

Ад усяго гэтага вее надзвычайнай сцішанасцю, калі ні адзін чужы, іншародны гук не ўрываецца ў прастору твайго ўлюбёнага горада, а пануе толькі мелодыя, што адпавядае табе, твайму настрою, якую хочаш слухаць. Пад белым снегам – “Край, які я маю, // не заснуў, а дрэмле...”

Сакавік, 2010 г.